ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Пєхарєвої Альони Станіславівни «Особливості системи ставлень та її психокорекція у дітей молодшого шкільного віку, які часто хворіють»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.04 – медична психологія

Незважаючи на досить велику кількість оздоровчих заходів, розроблених традиційною вітчизняною медициною, проблема адаптації та розвитку дітей, що відносяться до категорії часто хворіючих, стає все більш актуальною для сучасної психологічної науки. Встановлено, що часті захворювання дитини є факторами ризику хронічної патології як у підлітковому періоді, так і у дорослому (майже в 2 рази більше анемій, в 5 разів частіше реєструються серцево-судинні захворювання тощо). З досвіду медичної практики можна зробити висновок про відсутність стійких результатів в лікуванні таких дітей, бо пройшовши курс лікування, вони незабаром хворіють знову і змушені повторно звертатися до лікаря. Відповідно, життя цих дітей обмежується колом сім'ї, вони позбавляються повноцінного спілкування з однолітками, що перешкоджає їх повноцінному психічному розвитку.

На сучасномуетапі медицина визнає два види патогенного впливу соматичної хвороби на психіку: соматогенний і психогенний. Існує досить велика кількість досліджень в області психосоматичної медицини, що стосуються саме дитячої практики, але основна їх частина присвячена визначенню впливу психологічного чинника на виникнення психосоматичних розладів. Однак, в даний час в рамках згаданого психосоматичного напрямку недостатньо досліджень, присвячених вивченню проблеми впливу ситуації хвороби на психічний розвиток дитини та адаптації психолого-корекційного процесу до соматично хворої дитини. Тому, саме цим обумовлена актуальність і значущість

дослідження А.С. Пєхарєвої, присвяченого вивченню особливостей системи ставлень у дітей молодшого шкільного віку, які часто хворіють.

Робота містить вступ, 4 розділи, висновки, додаток, список використаних джерел, кількість яких складає 338 найменувань, з них 23 іноземною мовою. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукових досліджень кафедри психологічного консультування та психотерапії ХНУ ім. В.Н. Каразіна.

У вступі дисертаційної роботи обґрунтована актуальність проблеми, чітко сформульовано мету та завдання дослідження, наведено наукову новизну й практичне значення одержаних даних. Аналізуючи зміст дисертаційної роботи щодо розв'язання поставлених завдань, відмітимо, що вони цілком відповідають обраній проблематиці. Методи та застосований комплекс діагностичних методик забезпечують досягнення і реалізацію поставлених у дослідженні завдань.

У першому розділі ««Теоретико-методологічні положення дослідження системи відносин соматично хворої дитини» розглядаються основні питання щодо чіткого визначення категорії часто хворіючих дітей (ЧХД), процесів розвитку особистості та визначення їх психологічних особливостей.

Аналіз наукової літератури, в якій представлені концепції структури ставлень особистості, дозволивдисертантці виділити різні компоненти ставлення особистості до хворобив трьох різних смислових площинах, а саме емоційний, мотиваційно-поведінковий та когнітивний компоненти. Проведений дисертанткою аналіз наукових джерел сприяв визначенню образу «Я» та наявності його дефіцитарності у ЧХД, а також основних складових їх внутрішньої картини хвороби.

А.С. Пєхарєва виходить із припущення, що ЧХД притаманні специфічні особливості, а саме: розвиток видів спілкування визначається показниками, характерними для більш ранніх періодів онтогенезу, знижена активність дітей в спілкуванні за показниками ініціативності, чутливості, інтересу;знижені показники емоційного благополуччя. Їх пізнавальна діяльність характеризується астенізацією психічної діяльності, порушеннями перемикання уваги; зниженою

продуктивністю відтворення; слабким розвитком творчої уяви; зменшенням обсягу пам'яті; більшою емоційністю; меншою самостійністю.

Дисертантка визначає, що на особливості процесу адаптації цієї когорти дітей мають вплив особливості сприйняття дитиною сімейної ситуації та батьківського ставлення. Підвищення адаптованості ЧХДпов'язано з розвитком компенсаторних механізмів, розвитку рефлексії і довільності поведінки та діяльності.

У другому розділі «Організація та методи дослідження» авторка обґрунтовує вибір методів дослідження та наводить характеристику досліджуваних груп. Оцінюючи цей розділ, слід відзначити, що комплекс обраних методів відповідає сучасним вимогам та адекватний поставленим задачам. Належить позитивно відзначити різноплановість застосованих психологічних методик, а також достатній обсяг виконаних досліджень, які дозволили автору отримати репрезентативні результати.

Третій розділ дисертації присвячений дослідженню особливостей системи ставлень дітей, які часто хворіють. Результати досліджень свідчать про те, що самоставлення цих дітей супроводжується почуттями сорому, невдачі та відчуженості, що сприяє формуванню зв'язків конструкту «Я» із негативними емоціями, призводить до порушень в сфері мотивації на досягнення, цінностей, комунікативних навичок;когнітивних здібностей та ефективного контролю емоцій. Психодіагностичне дослідження ставлення ЧХД до складних життєвих ситуацій дозволило автору визначити захисні механізми, що мають вплив на формування особистості дитини і характеризуються тенденціями втечі від реальності за допомогою фантазування. Встановлено, що емоційний стан ЧХД характеризується високим рівнем тривожності, прихованої агресії, фрустрації, низькою стресостійкістю. Досліджена система міжособистісних відносин, що характеризується емоційно домінуючою прихильністю до матері. Визначено превалюваннядисгармонійних типів сімейної взаємодії в сім'ях, що виховують ЧХД. Визначена факторна структура сімейно-особистісного простору у хворих дітей та визначені мішені для психокорекційного впливу.

Четвертий розділ, є логічним продовженням попередніх трьох розділів, в якому представлена розробка психокорекційного комплексу, спрямованого на нормалізацію системи ставлень дітей, які часто хворіють.

Представлена у роботі система психокорекційних заходів передбачає роботу психолога з декількома адресатами психологічної допомоги: окремо з дітьми, з батьками, з вчителями та з родиною в цілому.

Програма психокорекціїскладалась з трьох етапів: діагностичного (проводилось виявлення проблем у системі ставлень ЧХД, для формування програми психокорекції), корекційного (проведення тренінгів для учасників експерименту) та оцінювального (оцінка ефективності роботи).

У роботі представлено зміст і процедури 4 психокорекційних програм. Робота з дітьми була спрямована на корекцію особистісних особливостей, підвищення самостійності, зниження психоемоційного напруження, формування адекватних настанов. Робота з батьками спрямована на формування ефективного батьківства. А в родині - на гармонізацію стосунків між її членами. Робота з вчителями була спрямована на формування ефективних стратегій психолого-педагогічної взаємодії з цією категорією дітей.

За результатами апробації запропонована програма психокорекційних заходів показала свою ефективність.

На основі узагальнення отриманого емпіричного матеріалу А.С. Пєхарєва робить висновки, які свідчать про досягнення мети й виконання завдань дослідження.

Підсумовуючи вищесказане, вважаємо, що дисертаційна робота Пєхарєвої Альони Станіславівни є завершеним дослідженням, виконаним на належному науковому рівні.Вонозаслуговує на позитивну оцінку як з боку її змістовності, так і форми подання та оформленняматеріалів, проте вона не позбавлена окремих недоліків. До них, зокрема, слід віднести такі:

1.Звертає на себе увагу недостатня кількість іноземних літературних джерел, що становить лише 7 % від загальної чисельності.

2. Якщо в роботі були встановлені значущі відмінності між дівчатами та хлопцями у проявленні образу «Я», основних емоцій та настанов, чому не представлений аналіз особистісних особливостей часто хворіючи дітей за гендерною ознакою?

3. Недостатньо чітко прописані критерії, за якими відбиралися діти для участі у психокорекційній програмі та чим обумовлений вибір проміжку часу для повторного тестування після психокорекції?

4. При оцінці ефективності психокорекційної програми Ви оцінювали показники тривожності у дітей, а чи змінилися показники прихованої агресії, яка за даними дослідників має достатньо високий вплив як на соціальний розвиток особистості, так і на функціонування організму?

Висловлені критичні зауваження дискусійні, мають, переважно, характер побажань щодо подальших наукових досліджень авторки в цій галузі і не впливають на загальний достатній науковий рівень дисертації. Автореферат і публікації відповідають змісту дисертації.

Отже, дисертаційна робота Пєхарєвої А.С.«Особливості системи ставлень та її психокорекція у дітей молодшого шкільного віку, які часто хворіють» виконана на належному науковому рівні, становить теоретичну та практичну цінність, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її авторка заслуговує на присудження ступеню кандидату психологічних наук за спеціальністю 19.00.04 – медична психологія.

Старший науковий співробітник
Державної установи "Інститут охорони
здоров'я дітей та підлітків НАМН України"
кандидат психологічних наук О. О. Кирилова

Особистий підпис
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар